

**Владислав Јовановић, *Рат који се могао избећи*,
Нолит, Београд 2008, 395 стр.**

Аутобиографски и мемоарски записи представљају изванредно корисне изворе података у истраживањима друштвено-хуманистичких наука. Ово се посебно односи на примену тзв. биографске методе, али и анализе докумената и студије случаја, као оперативних метода прикупљања података. Не треба посебно напомињати колико би, на пример, наука о међународним односима (уз спољну политику и историју дипломатије као своје дисциплине) била ускраћена да нису објављени мемоари Винстона Черчила, Шарла де Гола или Џорџа Кенана и Хенрија Кисинџера. У српској и југословенској литератури посебно су значајне *Ембахде* Милоша Црњанског, *Московске године* Вељка Мићуновића, или, у новије време, *Мој рат против рата* Миодрaга Лекића. У обилу мемоарске и историјско-публицистичке литературе која се бави југословенском кризом у последњој деценији XX века својом одмереношћу и непретенциозношћу издваја се књига *Рат који се могао избећи*, бившег министра иностраних послова Србије и СР Југославије и шефа сталне мисије при Уједињеним нацијама, Владислава Јовановића.

Наизменично износећи, како се чини, врло поуздана сазнања и податке о догађајима, те своје оцене и утиске, Владислав Јовановић подвргава оштром критичком суду улоге свих релевантних актера југословенске кризе. Он не штеди ни посленике Сједињених Америчких Држава, Европске заједнице/уније, Уједињених нација и Русије, нити ондашње српско и југословенско руководство на челу са Слободаном Милошевићем, па ни самог себе и своје поступање у појединим ситуацијама.

У предговору, чији домети ни најмање не заостају за средишњим делом књиге, Јовановић припрема терен, стрпљиво упознајући читаоца са међународним контекстом (крај хладног рата и драматична прерасподела моћи у међународном систему). У овом делу, он се, такође, одређује и према тадашњој политици Србије и СРЈ, посебно наводећи оно што сматра њеним кључним грешкама. То чини врло уверљиво; тешко је не сложити се да Милошевићево упорно одбијање сусрета са амбасадором САД-а, Зимерманом, неразумевање „филигранског маневрисања“ САД-а и ЕУ, неуспеси у вођењу медијског рата (чему су, опет, допринела несхатљива поступања у вези са Вуковаром, Дубровником и Сарајевом), стварање ЈУЛ-а, лажирање резултата локалних избора 1996. године и сличне неподопштине, представљају суштинске погрешке са становишта националног интереса (да се и не говори о моралној и кривичној одговорности).

У Првом делу књиге Јовановић говори о зачетку југословенске кризе и почетку свог министровања у тадашњој Влади Србије. Његов прелазак из тадашњег Савезног секретаријата за иностране послове у републичку Владу одиграо се на необичан начин и у необичним околностима, и то ће

се понављати приликом сваке наредне промене функције, закључно са повлачењем са позиције шефа сталне мисије СРЈ при Уједињеним нацијама, после петооктобарске смене власти. Јовановић, даље, сведочи о томе како је Франсоа Митеран, председник Француске, својом слаткоречивошћу „намамио“ Милошевића да прихвати посредовање Робера Бадинтера, а затим га обмануо. Познато је да су закључци тзв. Бадинтерове комисије постали темељ целокупног потоњег развоја догађаја у вези са југословенском кризом. Како оружани сукоби ескалирају, Јовановић схвата да се његови ставови по многим питањима разилазе са ставовима Милошевића; он се углавном не устеже да укаже на то, али, мада као члан владе има институционалну могућност учешћа у креирању и спровођењу политике, у свом деловању углавном остаје на курсу који одређује Милошевић. Поставља се питање да ли је Владислав Јовановић неки од ових спорова могао употребити да скрене пажњу јавности на претерано мешање председника републике, мимо овлашћења, у креирање спољне политике, и да покуша да заузме другачији курс. Ипак, имајући у виду политичку моћ којом је тада располагао Милошевић, те његове неспорне аутократске тенденције, чини се да је Јовановићу остајало само да тражи што више маневарског простора у оквиру Милошевићевих спољнополитичких инструкција. Ова разликовања ће се, међутим, продубљивати како године буду протичале. Јовановић види као врло деструктивне улоге лорда Карингтона, председавајућег конференције о Југославији у вези са питањима о којима треба да решава Арбитражна комисија, као и амбасадора Ворена Зимермана у вези са Кутиљеровим планом који је требало да оконча босанску кризу. Положај Србије био је утолико сложенији, што се истовремено, на унутрашњем плану, радило на прекомпозицији заједничке државе и стварању СРЈ са Црном Гором. Истовремено се одржава велики број међународних сусрета, и вредност Јовановићеве књиге је, између осталог, у томе што их најчешће врло прецизно наводи и препричава: од Хашке, Бриселске и Лондонске конференције, преко преговора у Лисабону, Женеви и на британском броду „Непобедиви“, до различитих састанака у Карађорђевој, Добановцима и Милошевићевим канцеларијама и резиденцијама у Београду.

Други део књиге бави се периодом у коме су Милан Панић и Добрица Ћосић заузимали положаје премијера, односно председника савезне државе. То је и време заседања Лондонске конференције о Југославији, као и ступања на снагу Резолуције Савета безбедности број 757, којом су Савезној републици Југославији (Србији и Црној Гори) уведене свеобухватне санкције. Јовановићева критика Панићеве личности и политике дипломатски је уздржана, али бескомпромисна. Замера му недостатак политичке културе (што је посебно било уочљиво у сусретима са иностраним саговорницима, на пример приликом посета Албанији, Шпанији и Турској), бављење унутрашњеполитичким трвењима у Југославији, а за рачун Америке (иако је његов посао требало да буде оживљавање економије и отварање према свету, како је то Милошевић замислио када га је предлагао за положај премијера) и, уопште, готово потпуну зависност од Вашингтона. Ово је илустровано епизодом у којој Панић, у присуству Јовановића, прима налоге из Вашингтона од Џона Скенлона, бившег америчког амбасадора у Београду и Москви, као и чињеницом да је Панић налазио за сходно да о свом деловању подноси писмене извештаје бившем државном секретару, Џејмсу Бејкеру. У овом периоду, односи унутар државног руководства Србије и СРЈ падају у расуло, а

Панић и Тосић бивају смењени услед сукоба са Милошевићем. Док је Панићев пад дочекао са олакшањем, те је и пре пада његове Владе дао оставку на место министра у њој, Тосићеву смену није подржао. Међутим, Милошевић је био решен да учврсти своју позицију и врати се на политичку сцену као централна фигура, након извесног периода релативне пасивности. Јовановић тада користи Милошевићево „добро расположење“, те њему и Момиру Булатовићу предочава свој програм хитних акција владе Србије на унутрашњем и међународном плану (у целости објављен у књизи), утемељен на „политици Панића без Панића“. Као ни остале Јовановићеве иницијативе, ни ова није била изричито одбачена али, пракса ће показати, ни прихваћена.

У Трећем делу књиге Милошевић се враћа на међународну сцену. То је период пропасти Венс-Овеновог мировног плана за Босну и Херцеговину и Милошевићеве сарадње са западним актерима на завртању руке Републици Српској. Тада долази до изражаја Милошевићева склоност да се о најважнијим питањима неконсултује чак ни са најближим или најкомпетентнијим сарадницима, те о средствима притиска на РС самостално разговара са лордом Овеном, Столтенбергом, Дагласом Хердом, Аленом Жипеом, Каролосом Папуљасом и Козирјевим. Блокада на Дрини, која је уведена као средство притиска на РС, а у циљу евентуалног укидања санкција СРЈ, не наилази на Јовановићево одобравање. Он је види као почетак Милошевићевог курса попуштања, који дуго после тога неће бити напуштан. Што се тиче улоге међународних посредника, Јовановић износи оцену да је истински непристрасан био једино специјални изасланик генералног секретара УН, Јасуши Акаши. Примећује, такође, да је лорд Овен прошао трансформацију од екстремисте до објективног и умереног учесника.

Услед ригорозних санкција, Југославији су руке било чврсто везане када су у питању дипломатске и друге активности у многим државама. Владислав Јовановић је зналачки поставио дијагнозу тадашње Југославије: „Ако је тачно да спољна политика неке земље почиње на њеним границама, у случају СРЈ она се скоро сасвим поклапала са нашом унутрашњом политиком и ситуацијом, створеном југословенском кризом. Када се то догоди, наступа опасност за опстанак спољне политике као такве, и утапање спољних односа у унутрашње односе, проблеме и спорове, баш као што постоји опасност заустављања животних функција када се у неког човека доњи и горњи крвни притисак сасвим приближе или изједначе“ (стр. 201). Да би се предупредио смртни исход, политичка блокада се морала пробијати путем контаката са земљама које нису биле непосредно умешане у кризу, но, како је већина њих била под снажним утицајем и притиском западних држава, таква дипломатска офанзива одвијала се уз бројне тешкоће. У јулу 1994. године Јовановић предочава Милошевићу своју инвентивну скицу за глобални план о решењу југословенске кризе (објављену у књизи), али поново без резултата.

Период од јануара до септембра посебно је занимљив јер је покривен аутентичним дневничким забелешкама које су вишеструко драгоцене. У том периоду долази до потпуног заоштравања односа између Јовановића и Милошевића, Јовановић напушта положај министра и одлази у Њујорк.

Четврти и Пети део књиге баве се Јовановићевим боравком у Америци, поновним стварањем изразито негативне слике о Србији у западном јавном

мњењу и агресијом НАТО на СРЈ. Подаци које Јовановић овде износи углавном су познати, захваљујући великом броју публикација, а услед трајне актуелности питања Косова и Метохије. Међутим, врло су значајни и занимљиви одломци о Јовановићевој дипломатској борби за очување статуса СРЈ у Уједињеним нацијама, као и плодним сусретима са америчким званичницима: Билом Ричардсоном, Хенријем Кисиндером и Патриком Бјукенаном. Такође, разоткрива се хаотично стање у Сталној мисији, како пре, тако и непосредно после петооктобарске смене власти, као и покушаји приватизовања Мисије, превасходно од стране ЈУП-а. Са позиције шефа Сталне мисије Јовановић је смењен на дискутабилан начин и враћен за Београд, где је отишао у пензију.

Уместо епилога, Јовановић говори о свом поновном сусрету са Милошевићем после десет година, у Схевенингену, током припрема за сведочење у Милошевићевом процесу пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију.

Ваља напоменути да се у додатку књиге налазе целовити текстови Милошевићевог говора на Хашкој конференцији, Декларације уз Устав СРЈ, Заједничке декларације Хрватске и СРЈ из Женева 1994. године и белешке о сусрету на врху Србије и Македоније у Охриду 1991. године. Ови текстови су драгоцену допуну саму књигу.

Стиче се утисак да би спољнополитички положај Југославије на крају XX века био, у најмању руку, мање драматичан, да су у самом креирању спољне политике истински учествовале стручне и професионалне дипломате. У том смислу, ова књига стоји као значајно сведочанство, превасходно о томе где су, и на који начин, чињене непоправљиве политичке грешке, те као трајни путоказ будућим дипломатама и доносиоцима спољнополитичких одлука.